

DİNİ ARAŞTIRMALAR
ve
KÜRESEL BARIŞ

- SEMPOZYUM -

- Cilt I -

17 - 18 MAYIS 2013
DEDEMAN HOTEL - KONYA

TÜRKİYE İMAM HATİPLİLER VAKFI YAYINLARI

Yayın No: 6

Kongre / Sempozyum / Toplantı: 1

DİNİ ARAŞTIRMALAR VE KÜRESEL BARIŞ

ISBN : 978-605-86221-4-2 (Takım)

ISBN : 978-605-86221-5-9 (1. cilt)

ISBN : 978-605-86221-6-6 (2. cilt)

Editörler:

Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar

Yrd. Doç. Dr. Necmeddin Güney

Yrd. Doç. Dr. Aytekin Şenzeybek

Sayfa düzeni/kapak:

Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar

Yrd. Doç. Dr. Necmeddin Güney

Baskı/cilt:

SEBAT OFSET MATBAACILIK

Fevzi Çakmak Mh. Hacı Bayram Cd. No: 57

Tel: +90 332 342 0153 Karatay-KONYA

sebat@sebat.com

KT.B.S.No: 16198 - Basım Tarihi: OCAK 2016

TÜRKİYE'DE İLAHİYAT EĞİTİMİNİN SORUNLARI VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Sıddık KORKMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

The Problems of Theology Training in Turkey and its Future

As the history of theology training in our country is older than the history of Turkey, its root ranges to the first Muslim-Turkish States. The reality of religion, which has an important place in our history and culture and determinativeness in our social life and relationships, is a phenomenon on which has to be emphasized. As for the unique environments, which the religion is treated with scientific methods and approaches, are the faculties of theology. These institutions are a part of the higher education in our country.

As is in every educational institution, the schools of theology have some problems as well. In the beginning of these troubles, there is that academic members are not able to renovate themselves, and even if s/he wants to renovate, they cannot find an opportunity. In addition to this, the adequacy of the graduated students is another problem. Our students graduate without having knowledge of language in a good level; especially, they feel deficiency about Arabic language. Because the theology training does not consist only of language training, the issues, which students have like making a contact with school, mosque, and people, should be solved.

The schools of theology are the institutions of the higher religion education of which almost unique example is present in Turkey inside the world of Islam. These institutions have been constituted as the work of an experience going on for ages; it has been a center for many scholars who have an international fame are trained. One of the most basic value and the common grounds of Turkey is the Religion of Islam, surely. The schools of theology have many things to express about the matters called as the mild side of our country, like dervish orders, religious communities, and sects. Among them, it can be stated the importance that the mentioned institutions have to have a supra-political structure and that the programs of theology should be prepared with a scientific point of view.

Key Words: *Schools of Theology, Islam, Supra-sects Understanding, Religion Training*

Ülkemizdeki ilahiyat eğitiminin tarihi Türkiye tarihinden daha eski olup kökeni ilk Müslüman Türk devletlerine kadar uzanır. Tarihimizde ve kültürümüzde önemli yer tutan, toplumsal yaşantı ve ilişkilerimizde belirleyiciliği olan din gerçeği, üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir olgudur. Dinin bilimsel yöntem ve yaklaşımlarla ele alındığı yegâne ortam ise ilahiyat fakülteleridir. Bu kurumlar ülkemizdeki yüksek öğretimin bir parçasıdır.

Her eğitim ve öğretim kurumunda olduğu gibi ilahiyat fakültelerinin de bazı sorunları vardır. Bu sıkıntıların başında, öğretim üyelerinin kendilerini yeni-

leyememe, yenilemek istese de imkân bulamaması gelmektedir. Buna ilaveten mezun olan öğrencilerin yeterliliği başka bir problemdir. Öğrencilerimiz iyi düzeyde dil bilgisine sahip olamadan mezun olmakta, bilhassa Arapça konusunda eksiklik hissetmektedirler. İlahiyat eğitimi sadece dil öğretiminden ibaret olmadığı için, öğrencilerin okul, cami ve halkla iletişim halinde olma gibi konuların çözümlenmesi gerekmektedir.

İlahiyat fakülteleri, İslam dünyasında neredeyse tek örneğinin Türkiye’de bulunduğu yüksek din eğitimi kurumlarıdır. Bu kurumlar asırları aşan bir tecrübenin eseri olarak oluşturulmuş, uluslararası üne sahip birçok ilim adamının yetişmesine merkezlik etmiş ve Türkiye’nin en temel değeri ve ortak paydası olan dinin eğitiminin verildiği yegâne müesseseler olmuştur. Bu kurumların tarikatlar, cemaatler ve mezhepler gibi ülkemizin yumuşak karnı denilebilecek hususlarda söyleyeceği çok şey bulunmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için söz konusu kurumların siyaset üstü yapıya sahip olmaları ve programlarının bilimsel bakış açısıyla hazırlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İlahiyatlar, İslam, mezhepler üstü anlayış, din eğitimi

Giriş

Ülkemizdeki ilahiyat eğitiminin tarihi Türkiye tarihinden de eski olup kökeni ilk Müslüman Türk devletlere kadar dayanır. Tarihimizde ve kültürümüzde önemli yer tutan, toplumsal yaşantı ve ilişkilerimizde zaman zaman belirleyicisi olan din gerçeği, üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir olgudur. Din olgusunun bilimsel yöntem ve yaklaşımlarla ele alındığı yegâne ortam, ilahiyat fakülteleridir. Yüksek öğretimin bir parçası olan bu fakültelerde genel anlamda, dinlerle ilgili konular ele alınırken, ülkemiz insanlarını bir arada tutan, onların hayatlarına anlam veren İslam dini öğretilmektedir.

Yüksek öğretimin her alanında olduğu gibi ilahiyat alanında da birtakım sorunlar vardır. Bu sorunlar bilimsel metotlarla objektif bir bakış açısıyla üzerine gidildiğinde üstesinden gelinebilecek niteliktedir. İlahiyatlarda uygulanan programların bir daha değiştirilmesine gerek olmayan, yüzyıllar boyunca devam edebilecek plan ve programlar olduğunu iddia etmek, bilimsel gelişmeleri göz ardı etmek demektir ve bu gelişmelerden faydalanma yolunu kapama riskini taşıyacaktır. Bu endişeden hareketle, eğitim ve öğretim programındaki dersler, bunların saatleri, içerikleri veya nitelikleri, derslerin okutulması görevini üstlenen akademik kadro ve bu kadronun idarecilerle ilişkileri gibi bazı sorunlar güncelliğini daima korumaktadır. Buna ilaveten öğretim kadrosunun kalitesini yükseltmenin yolları, öğrencilerin kalite sorunu, mezun olduktan sonra onlardan beklenenler ve bu beklentilere en verimli şekliyle nasıl cevap verilebilecekleri gibi konular önem arz etmekte ve ilgi beklemektedir.

1. Yöntem Sorunları

İlahiyatlarda verilen eğitimin ne olduğu veya olması gerektiği konusunda içeriden ve dışarıdan bakış olmak üzere bazı yöntem tartışmaları yapılmaktadır. Bu tartışmalar sonucunda İlahiyat Fakültelerine bazı şekiller

verilmekte, bir bakıma sistem mühendisliğine bu fakülteler malzeme yapılmaktadır.

İç kaynaklı tartışmaların başında akademik kadronun üstlenmiş olduğu bilim dalına verdiği değer veya bakış açısı gelmektedir. Bazı meslektaşlarımız kendi bilim dallarını oldukça abartmakta ve sürekli ilahiyat eğitiminin merkezine yerleştirmek isteyebilmektedirler. Bu durum bazen meslek fetişizmi diyebileceğimiz seviyelere ulaşabilmekte ve öğrenciler açısından bir algı kargaşasına yol açabilmektedir. İlahiyat alanındaki bilim dalları öteki sosyal alanlarında olduğu gibi sonuçlar vermemektedir. Bir alanda uzmanlaşan araştırmacı diğerlerine ilgisiz kalamaz. Konu din olduğu için her alanın birbiriyle ilişkisi vardır (Evkuran, 2005, s. 97.). Dinî ilimlerin bir kısmında yetersiz kalmak yanlış yönelme veya yönlendirmelere sebep olabilir.

Dış kaynaklı sorunlar arasında ilahiyatçılardan beklenenlerin çeşitli ve abartılı olması sayılabilir. Bazen ilahiyat mensuplarının peygamber vekili, evliya veya müçtehit gibi algılanıp, bütün sorunları çözmeleri beklenirken bazen de bu alanla hiç ilişkisi olmayan kimselerin hocalara rol biçmelerine şahit olabilmekteyiz. İlahiyat alanında çalışanlar Müslüman olmakla birlikte her zaman yanılma ihtimali bulunan, öğrendiklerini bilen ve bilmediklerini öğrenme çabası içinde olan kimselerdir. Toplumda yaşanan sorunların hepsinin çözüm reçetesine de sahip değildirlere. Din ile ilişkisi olmadığı halde, din adamlarına yol gösterme gayreti içinde olanların aslında içlerinde yer alan derinden bir din ilgisi olduğu gerçeğini görmeleri ve ilahiyatların kapılarının herkese açık olduğunu hatırlamaları gerekmektedir.

İlahiyat fakültelerinden beklentiler doğrultusunda kimi sorunlarla karşılaşmak da mümkün olabilmektedir. Bu kurumlarda çalışan akademik personelin halk nazarında insanüstü varlık olması umulmakta, müstakil bir dindarlar sınıfı gibi davranmaları arzu edilmektedir. Öğrencilerinin öteki üniversite öğrencilerinden farklı olması gerektiği beklenmekte, onların en azından birer insan oldukları gerçeği göz ardı edilebilmektedir. İslam dini esas alındığında, diğer dinlerde bulunduğu gibi (papaz haham vb.) herhangi bir din sınıfının bulunmadığı, peygamberinden ümmetine, imamından cemaatine, kadınından erkeğine herkesin eşit derecede Müslüman ya da yükümlü olduğu hatırlanmalıdır.

İlahiyatlarda verilen eğitimin bir tek mezhep, tarikat ya da cemaatin öğretileri doğrultusunda gerçekleşmesini beklemek de doğru değildir. Hakikatin bir tek kendi mensubu olduğu dinî oluşum içinde temsil edildiği düşüncesi, Müslümanların tarih boyunca uğraşmak zorunda kaldıkları sorunların en önemlilerindedir. İster tarihte yaşanmış olsun ister günümüzde varlığını sürdürmekte olsun hiç bir mezhep veya tarikat veya cemaat İslam'ın kendisi değildir. Sadece yorumlarından birisi olabilir. İslam şahısları değil, ilkeleri esas alan bir dindir. Bu gerçek, ancak mezhepler üstü bakış açısıyla kavranabilecek niteliktedir. Mezhepçi bakış açıları ve bunların doğuracağı sıkıntılardan kurtulmanın yolu, kanaatimizce tarafsız ve bilimsel bilginin üretildiği ilahiyat fakültelerinden geçmektedir. Çünkü din ile ilgili sorunları

kimlik kaygılarından ve dogmatik bakış açılarından uzak biçimde bilimsel ve akademik yöntemlerle ele alma imkânı sadece bu kurumlarda bulunmaktadır.

2. Eğitim Sorunları

Din Eğitimi ilahiyat fakültelerinden önce medrese ya da tekkelerde verilmekte idi. Medreselerde ezber, tekkelerde itaat kültürü esas alınmaktaydı. İlahiyat fakülteleri ise anlamayı (sorgulama, araştırma, eleştirme, tezantitez, sentez) esas alan bir kültür üzerine kurulmuştur. Belki hakikatin değişmeyeceği düşüncesi, belki de takip edilen metodun gereği olarak bu kurumlarda üretilen bilgi; sosyal, siyasal ve kültürel alandaki gelişmelerin gerisinde kaldı. Güncelden ve gerçek hayattan kopuk olan bu bakış açısı, üretilen bilgilerin toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği bir noktaya ulaştı (Atay, 1983, s. 142.). Bu kopuş arkasından dine ilgisizlik ya da dinden uzaklaşma gibi bakış açılarının ortaya çıkmasına yol açtı. Din adamlarının karikatürize edilerek hafife alınması, dinî kurum ve geleneklerin günlük hayattan uzaklaştırılması gibi neticeleri de beraberinde getirdi. Din anlayışının güncellenmesini kabul etmeyen anlayış, geçmişte oluşan din kültürünün kutsallaştırılmasını savunurken (Onat, 2003, s. 26.), farkında olmadan dinin gündelik hayattan uzaklaştırılmasına da hizmet etmiş oldu. Gelenegin din gibi algılanması günümüzde de karşılaştığımız bir durumdur. Geçmiş ile geleceğin, gelenek ile güncelin telif edildiği bir kültürün oluşturulması gerekmektedir.

İlahiyat fakülteleri din ve kültür arasındaki ayrımı yapmak zorundadırlar. Dinin aslını inanç ilkeleri oluşturmakta ve bu ilkeler dinin evrensel boyutunu teşkil etmektedir. Din ve din anlayışı birbiri ile aynı görülmemesi gereken iki farklı olgudur. Dinin evrenselliğini, fakat din anlayışlarının değişebilirliğini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir.

İlahiyat fakülteleri öğrencilere neyi nasıl “yapma”larından önce neyi nasıl “anlama”ları gerektiğini öğretmesi gereken kurumlardır. Kısacası anlamaya odaklanmış bir zihniyetle din konusu ele alınmalıdır. Son dönemlerde geliştirilen programlarda, daha çok malumat sahibi öğrenci kitlesi hedeflenmekte, eleştirel düşünce ve muhakeme becerisi geri plana alınmış gibi görünmektedir. Bu durum müftü ya da vaizlerin üretmesi gereken pratik çözümlerin, doğrudan doğruya öğrenciye dikte edilmesi ve fakülte öğrencilerinin seviyesinin, üniversite öğrencisi olmaktan aşağıya çekilmesi anlamına gelmektedir. Zamanının çoğunu KPSS, YLS, ALES gibi giriş sınavlarına hazırlanmaya harcamış öğrencilerimiz açısından düşünce üretmeye fırsat kalmamaktadır. İslam Mezhepleri, Kelam, Fıkıh, tefsir ve hadis gibi Temel İslam Bilimleri, ilahiyat eğitiminin temeli ve vazgeçilemezleridir. Bu ilimleri yeterli seviyede tahsil etmeyen öğrenci ya da mezunların alanlarında yüksek başarı sağlamaları veya toplum nezdinde kabul görmeleri oldukça zordur. Lakin bu alanlarda üretilen bilgilerin, üretildikleri dönemle ilişkileri gözden kaçabilmektedir. Bu birikimin tamamıyla günümüze taşınamayacağı hatırlanmalı, tarih ve zaman anlayışı ile desteklenmelidir (Korkmaz, 2005, s.

196.). Bu gerçeği göz önünde bulundurmaksızın verilen eğitimler çoğu zaman güncel hayattan kopuk insan tipinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

İslam bilgiye insanlığın ortak mirası gözüyle bakmakta evrensel bilgiye katkıda bulunmayı ve ondan yararlanmayı tavsiye etmektedir. “Hikmet”e, müminin yitiği, İlme, Çin’de dahi olsa, alınması gereken kayıp bir hazine değeri veren yapısı bulunmaktadır. Din ve bilim ilişkisi açısından fen bilimlerinden istifade etmede bir sorun görülmez iken, sosyal bilimlerin verilerinden yararlanma konusunda, Müslümanların tereddüt ettiği görülebilmektedir. Bu tavır, Kur’an ve Peygamber’in tasvip edeceği bir anlayış değildir. Temel dinî derslerin programlanması, hazırlanması ve takdim edilmesi sürecinde bu hususların hatırlanması, kanaatimizce elzemdir.

3. Yönetim Sorunları

Yönetim ya da siyaset konuları ilahiyat alanının sürekli bir parçası olmuştur. Tarih boyunca yaşanan din ve siyaset arasındaki karmaşık ilişkileri bir yana bırakıp, kısaca Türkiye tarihine göz atacak olursak durumun pek de farklı olmadığını görebiliriz. YÖK’ün kurulması ile birlikte, her ne kadar üniversitelerle birlikte ilahiyat fakülteleri de siyaset dışında tutulmak istense de arzu edilen sonuca maalesef ulaşılammıştır. Fakülte içinde siyasî çekişmeler yoğun biçimde yaşanırken, üst kadrolardaki yakın veya fikirdaşları ile gerekli bağlantıları kuranlar, muhaliflerine baskı yapmakta beis görmemektedirler. Bu baskılar bazen hak ihlalleri, özlük haklarından mahrumiyet ve bazen çarpık kadrolaşmalara kadar uzanabilmektedir. “Bizden olsun, çamurdan olsun” anlayışı, maalesef ilahiyat fakültelerinin yükselmesi yerine, çamurlaşmasına yol açabilmektedir. Bu anlayışın sahipleri çoğu zaman ezici üstünlük gayretlerini, dine, vatana veya millete hizmet adı altında gerçekleştirebilmektedirler. Yaşanan bunca acı tecrübeden sonra ilahiyat mensuplarının en azından hizmette oldukları süre içinde siyasetten uzak durmaları, siyasî ve politik kanaatlerini dayatmamaları, onlardan beklenmesi gereken bir erdem olarak kabul edilmelidir. Siyasete ilgi duy- mak ve siyaset yapmak kınanacak bir durum değildir ve hemen hemen her görüşün temsil edilebildiği siyasî parti bulunmaktadır. Lakin bunun yerinin fakülteler değil, meclis veya siyasî partilerin kurumları olduğu hatırlanmalıdır.

Rektörlük ve dekanlık seçimi gibi konular da ilahiyatların bütünlüğünü zedeleyebilmektedir. Fakülte içerisinde siyasî kamplaşmalardan daha çok eğitim kadrosu ile birlikte o fakültenin bilimsel kimliği veya en azından öğrencileri zarar görebilmektedir. Göreve geldikten sonra rektörlerin bu konuda hassas davranmaları ve bilhassa o fakültenin yönetim kadrosunda yer alacak dekan, dekan yardımcısı, bölüm ya da anabilim dalı başkanı gibi şahısların belirlenmesinde, seçim yapmak gibi demokratik yöntemleri benimsemesi gerekmektedir. İlahiyatların mutlaka siyaset üstü yapısının korunması ve bu konuda hocaların özendirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

İslam kültür tarihine kısaca bir göz atıldığında yokluğu en fazla hissedilen şeyin sistemli hale getirilmiş olan bir muhalefet kültürünün olmadığı görülecektir. İslam tarihinde belirgin şekliyle ortaya çıkan ilk muhalifler Hz. Osman'a karşı ayaklanan Medineli veya civar vilayetlerden gelen kimselerdi. Bu insanlar kendi dertlerini anlatamadıkları için halifeyi farklı uygulamalara yönlendirememiş ve maalesef seslerini duyurmak adına halifeyi öldürmek zorunda kalmışlardır. Ancak toplumda bir muhalefet kültürü olmadığı için farklı bir kargaşanın yaşanmasına da sebep olmuşlardır. Muhalif tavırları sebebiyle, aralarında birçok sahabî veya haklı gerekçeye sahip insanlar bulunmasına karşın, sonraki dönem tarihçileri tarafından İbn Sebe gibi bir Yahudi dönmesinin takipçileri olarak yaftalanmaktan da kurtulamamışlardır. Müslüman toplumlarında muhalefet kültürünün yokluğu sebebiyle, insanlar haklarını almak için ya doğrudan kanlı yollara tevessül etmek zorunda kalmış ya da ana bünyeden ayrılarak aşırılıkların kollarına itilmişlerdir. Bunların birçoğu haksız yere, sapkın, mülhit, zındık, ehl-i bid'at gibi yaftalarla karalanmışlardır. Mutlak itaat kültürüyle yetişen insanlardan birey olmak, özgün veya özgür olmak, bilim üretmek veya bilgiyi geliştirmek gibi beklentiler içinde olmanın tamamen lüks olduğunu ifade etmeye sanıyorum gerek yoktur.

İlahiyatlarda incelenen anabilim dalları her ne kadar tamamen bağımsız kabul edilemese de bütün alanların kendine göre bir metodu, edebiyatı ve geleneği bulunmaktadır. Bu bilim dallarına öğrencilik yıllarından itibaren intisap etmiş elemanların bazen siyasî veya mahallî gayretlerle geri plana itildiklerine şahit olunabilmektedir. Böylesi bilim ve etik dışı yaklaşımlardan ülke zarar görmekte ve bilimsel birikimin saygınlığı azalmaktadır. Kişi eksenli değil bilgi ve ihtisas eksenli ilkelerin kurallaştırılması gerekmektedir. İlahiyatların geleceği, şahıslar ekseninden kurtulup, ilke ekseninde yapılanmasına ve bu türden yönetim sorunlarından kurtulmasına bağlı görünmektedir.

4. İlahiyatların Geleceği

Geçmişte ilahiyat alanında çalışan kişiler güçlü bir biçimde siyasetçilerden destek görmekte idiler. Türkiye devletinin laik yapısı bu ilişkiyi önemli ölçüde hafifletmiştir. Kimi olumsuz uygulamalar bir yana, bundan karlı çıkanlar şüphesiz din ve dindarlar olmuştur. Artık siyasetçiler kendi yanlışlarının meşrulaştırılması için din bilginlerinden fetva isteyememekte, kendi hesaplarını dinî bir kılıfla meşrulaştırma yoluna gidememektedirler. Allah adına hareket etmek gibi sloganların arkasına sığınarak toplumu kör dövüşlere sürükleyememektedirler. Tarihî tecrübenin bize öğrettiğine göre mezhep kavgalarında da görüleceği üzere, din ile siyasetin girdiği ilişkiden çoğu zaman din zararlı çıkmaktadır. Tarihte ilk defa Türkiye laiklik ilkesini kurumsallaştırarak bu ilişkiye bir son verme tecrübesine yönelmiştir. Elbette bu girişimin daha da geliştirilmesi için yapılacak çok şey yerli yerinde durmaktadır. Yakın geçmişte yaşanan bazı olumsuz örneklerden yola çıkarak bu tecrübenin önüne geçilmemelidir. Aksine daha da geliştirilmesi için

gayret sarf edilmeli ve din siyasetçilerin elinden kurtarılmalıdır. Din siyaset üstü bir kurumdur. Siyasetçilere; can, mal, nesil, akıl ve din emniyetinin sağlanması, bireysel özgürlüklerin geliştirilmesi, adaletin temini, zulmün ortadan kaldırılması, haksızlıkların önüne geçilmesi ve insanlar arasında hak ve hukuk ilkelerinin yaygınlaştırılması hususunda çalışmalarını emreder. Bunların nasıl gerçekleştirileceğini ise insana bırakır. Onların doğrularını tebrik, yanlışlarını da tenkit eder. Bu çerçevede ortaya çıkan uygulamaları kendinden bir parça olarak görmez. Sadece ilke düzeyinde kalır. İlahiyatçıların kendi bilimsel tutumlarını korumaları, toplumsal ve politik değişkenlerin farkında olmakla birlikte bunlara teslim olmamaları gerekir.

İlahiyat alanının üniversitelerde incelenen bilim dalları arasındaki yeri de çoğu zaman tartışma konusu olabilmektedir. Bu tartışmanın en genel çerçevesini “din” ve “dinin yorumu” çizmektedir. İlahiyatçılar dini temsil etmemekte, buna karşılık din anlayışları üzerinde araştırma ve inceleme yapan bilim insanlığı görevini yerine getirmektedirler. Bu çerçeveden baktığımızda ilahiyatlarda okutulan derslerin tamamı sosyal bilimlerin bir alt kümesi durumunda olmakta, ele aldıkları konular sebebiyle önemli, fakat ele alınış biçimi itibariyle doğrulanabilir ve yanlışlanabilir nitelik arz etmektedir.

İlahiyatçıların üzerinde durdukları konular sebebiyle “âlim” mi?, yoksa “aydın” mı?, olmaları gerektiği tartışılmıştır (Güngör, 1991, s. 201 vd.). Âlim olmak irfan ile birlikte metafizik derinliğe sahip olmayı, aydın olmak ise pozitivist bir bakış açısını temsil etmektedir (Başgil, 2007, s. 194.). Cumhuriyet dönemi tecrübesinden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki; ilahiyatçılar öncelikle birer aydın olmak zorundadır. Ancak bu durum onların birer âlim olmalarına engel değildir. Âlim olmak bireysel bir tercihi ve tecrübeyi gerektirdiği için daha çok sivil bir tutumdur. Her bir ilahiyatçının özel hayatında sıkı bir âlim olmasına herhangi bir engel yoktur ve hattâ bu teşvik edilmelidir. İrfanın denetimini yapmak mümkün değildir ve suiistimallere yol açabilmektedir. Bunun tedbirleri alınmalı, bunun için şeffaflık ve alenî/sorgulanabilir/yanlışlanabilir kurumsallaşmalar teşvik edilmelidir. Bu türden oluşumlara katılmak istemeyen bireylerin kendi hür iradesine bırakılması en doğru yoldur. Özetle öğretmenleri ve öğrenenleri açısından ilahiyat(çı)ların geleceği, ilim ve irfan sahibi “Molla Kâsım” olmaları ile doğrudan orantılıdır.

5. a. Öğretmenler

İlahiyatlarda görev yapan öğretim üyelerinin kendilerini yenileyememe, yenilemek istese de imkân bulamama gibi sorunları bulunmaktadır. Bu kadronun belli aralıklarla yurtdışına çıkabilecekleri, kendi durumları ile öteki ülkelerdeki meslektaşları arasında kıyaslama yapabilecekleri, bilgi görgü ve becerilerini artırabilecekleri imkânlarının artırılması gerekmektedir. Üç ya da beş yılda her öğretim elemanının belli bir süreyle içinde bulunduğu ortamdan çıkması, başka bir ülkeye gitmesi ve bilgi görgü alışverişinde bulunmaları onların yararına olacaktır. Karşılıklı hoca değişim programı

çerçevesinde veya izinli olarak böylesi bir etkileşim geliştirilebilir veya gerçekleştirilmelidir. Ziyaret için tercih edilen ülkelerin bir dönemde mutlaka İslam ülkesi öteki dönemde de bir batı ülkesi olması dengenin sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Yakın zamana kadar bu türden imkânlar belirli çevrelerde sınırlı kalmış ve ilahiyatçılar yeterince faydalanamamıştır. Geliştirilen bu uygulama sayesinde fakültelerde yer alan derslerin bir kısmının Arapça ve bir kısmının da batı dilinde olmasına dikkat etmek öğreten ve öğrenenlerin kalitesini artırabilir.

Akademik personelin ekonomik durumları iyileştirilmeli, en azından akademik faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için vicdan ve cüzdandan arasında sıkışmaktan kurtulur hale getirilmelidir. Çalışıp üreten akademisyen ile çalışmayan mutlaka tefrik edilmeli, başarıyı ödüllendiren ve rekabete dayalı bir sistemin geliştirilmesi için çalışılmalıdır. Buna ilaveten kültürel ortamlarının zenginleştirilmesi için imkânlar oluşturulmalıdır. Çoğu sosyal bilimciler gibi ilahiyatçıların da ek gelirleri bulunmamaktadır. Bu gerçekten hareketle yeni kaynaklar temin edilebilir. Sinema, tiyatro, müzik gibi sanat ve spor alanlarında kültürel etkinliklerin sıklıkla ve rahatça yapılabileceği ortamlar yaratılıp hem öğretenlerin hem de öğrenenlerin kullanabilecekleri mekânlar sunulabilir.

Günümüz itibarıyla sayıları yüze yaklaşan yeni ilahiyat fakültelerinin açılması gibi durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Eskiden beri var olan ilahiyatlarda yeterli bir kalite veya standardının bulunmaması yeniler açısından bu endişenin daha da büyümesinden başka bir sonuç doğurmaktadır. İlahiyat eğitiminin ülkenin ihtiyacına oranla yaygınlaştırılması elbette sevindirici bir durumdur. Ancak önemli olan kalitenin hedeflenmesi veya korunması olsa gerektir. Yeni açılan bu fakültelerin kaliteyi yakalayabilmeleri, bu kurumlarda görev alacak personelin kalitesini yükseltmekle mümkün olacaktır. Bunun için yapılması gereken ise akademik disiplinden taviz verilmemesi, yüksek lisans ve doktora eğitimlerinin mutlaka belli standartlara bağlanması, kişi eksenli diploma dağıtımından sakınılması, yeterli ve ehliyetli öğretim elemanlarının istihdamı ile mümkün olacaktır. Aksi takdirde bu yeni kurumların hızla lise seviyesine düşme tehlikesi bulunmaktadır ki, bu oldukça sakıncalı bir durumdur.

İlahiyatlardaki akademisyenler tarafından üretilen bilgilerin toplam kalite açısından değeri hesaba katılmalı, mutlaka kaliteye önem verilmeli, yapılan veya yaptırılan çalışmaların bu gözle yeniden incelenmesi ve mutlaka günümüzü ilgilendiren konulara öncelik verilmesi gerekmektedir.

4. b. Öğretilenler

İlahiyat fakültelerinde okutulan derslere kabaca bir göz attığımızda İslam dinini anlayacak bir çerçevenin esas alındığını görebiliriz. Bu fakültelerin varlık sebepleri ve içeriklerinin olmazsa olmazı olan bu çerçeve her durumda korunmak durumundadır.

Bu fakülteye ilk adımını atan öğrenci öncelikle Kur'an-ı Kerim tilavet dersi ve Arapça eğitimi ile karşılaşmaktadır. Bu derslerden Kur'an tilaveti

elbette önemli bir yere sahiptir. Ancak okuduğu kitabı anlamayan bir okurun durumu ne kadar acı ise Kur'an gibi adı "okunan" olan bir kitabın anlaşılmasından okunması da o kadar acı olacaktır. Bu noktadan hareketle bu derslerde ezberi yapılan surelerin Türkçe mealleri de ezberletilmeli ve anlamının önemi üzerinde durulmalıdır. Arapça derslerinde öğretime esas olan kural ve kaidelerin öğretiminde, örnek metin olarak öğrencinin zaten ezbere bildiği surelerden metinler seçmek, kural ve kaidelerin daha iyi hafızada kalmasına yardımcı olacaktır.

Hazırlık döneminden sonra temel derslere intikal eden öğrenci Siyer, İslam Tarihi, Tefsir ve Hadis gibi dersler ile muhatap olmaktadır. Bu dersler okutulurken, dersin içeriğine göre öğrencinin zihin dünyasını inşa etmesine katkı sağlayacak anlama ve yorumlama teknikleri de verilmelidir. Örneğin siyer dersini okuyan bir öğrenci Hz. Peygamber'in aslında bir insan olduğunu, İslam tarihi dersini okurken tarihçilik ilminin geçmişi aynen yansıtmayacağını ve eleştirel bir bakış açısıyla olayları takip etmesi gerektiğini, tefsir dersi alırken, Kur'an'ın ihtiyaçlara göre çağlar boyunca yeniden yorumlandığını, hadis dersini okurken de Hz. Peygamber'e, doğru veya yanlış birçok sözün izafe edilebildiğini, bunlar içinden doğrularını seçebilecek bir meleke kazanması gerektiğini öğrenmelidir.

İslam Mezhepleri, Kelam, Dinler Tarihi, Felsefe grubu, Çağdaş İslam Akımları ve Türiye'deki Dinî Akımlar gibi dersleri okurken, karşılaştırmalı İslam düşüncesini kavrayabilmenin metodunu almalıdır. Mesela mezhepler tarihi dersini okurken, yanlışlar ile doğruların nasıl iç içe geçebildiğini görüp, doru olanı seçmesini öğrenmeli, kelam dersi alırken, İslam itikadının öteki dinler ve güncel akımlardan farkını çözebilmeli, dinler tarihi okurken İslam'ın diğer dinlerden farkını net bir biçimde görebilmeli, felsefe dersleri alırken, en azından tutarlı bir düşüncenin nasıl üretildiğini öğrenebilmelidir.

İslam Hukuku, İlmihal ve Fetva gibi dersleri alırken, sosyal ve siyasî şartlar sonucu nasıl yeni yorumların üretildiğini görebilmelidir. Bu süreçte dinin ruhuna bağlı kalmanın ne kadar önemli olduğunu idrak edebilmeli, din ve toplum arasındaki dengeyi koruyan mezheplerin hayatta kaldığını, bu dengeyi kaybeden mezheplerin de nasıl tarih içinde yok olup gittiğini görebilmelidir.

İslam Edebiyatı, İslam Estetiği, Hüsn-ü Hat ve Dinî Musikî gibi dersleri alırken, İslam dinin güzel sanatlara ne şekilde etki ettiğini görebilmelidir. Geçmişteki örneklerden yola çıkarak yeni sanat ve edebiyat eserleri üretebilmenin cesaretini kazanabilmelidir. Eğitim öğretim metodları gibi dersleri alırken de, İslam'ın "kolaylaştırma" ilkesini esas alarak, dinî bilgi ve becerileri aktarabilmenin yollarını öğrenebilmelidir.

Günümüzde din hizmetleri hayatın birçok alanında ihtiyaç hissedilen dayanak durumundadır. Bu tespitten hareketle İlahiyat programlarının içine hastane, hapishane, çocuk esirgeme kurumları, huzur evleri, engelli dernekleri ve diğer dinî bilgi ve hissiyata ihtiyaç duyan insanların bulunduğu kurumlarda nasıl eğitim verileceği türünden derslerin okutulması da düşünülebilir.

Özetle İlahiyat fakültelerinde öğretilen (derslerin) bilginin ürünü; evrensel bilgilerle donanmış, İslam'ın son ve en mükemmel din olduğu gerçeğini, ezbere dayalı olarak değil, gerekçelerden yola çıkarak, sebepleri, sonuçları ve örnekleri ile bilen bir mezun olmalıdır.

4. c. Öğrenenler

İlahiyat eğitimi alan öğrencilerin öğrenim aşamasında veya mezun olduktan sonra karşılaştıkları sorunlar da önemli bir kalemdir. Bu sorunların başında klasik kaynaklardan faydalanacak yeterli düzeyde dil bilgisine sahip olamama, İslam dünyasını yeterince tanıyamama, toplum içinde yeterince aktif rol alamama ve kendi birikimlerini başkalarına aktaramama gibi hususlar gelmektedir.

Öğrencilerin Arapça dil bilgisi sorununun giderilmesi için öğretmenlere açık olduğu gibi, öğrenenlere de açık bir şekilde, Mevlana, Sokrates-Erasmus değişim programının bir benzeri, bu dili konuşan uygun ülkelerle gerçekleştirilebilir veya geliştirilebilir. İlahiyat fakültelerinin asıl amacı dil öğretmek olmadığından, bu yöntemle dil sorunu kısa sürede aşılabılır. Böylece zaman ve enerji kaybının önüne geçilerek meslekî alanlarında daha yetkin hale gelebilirler. Ancak mutlaka hatırlanması gereken husus, dil öğretiminin bireysel çabayla elde edildiğidir.

Küreselleşmenin kendisini hızla hissettirdiği günümüz dünyasında, sadece "bizim öğrenci" ve sadece "bizim mahalle" bakış açısından kurtulmak gerekmektedir. Öğrencilerin evrensel bakış açısına sahip olmaları ve bilhassa İslam dünyasını iyi tanıyabilmeleri için hem öteki ülkelere öğrenci getirilmesine hem de o ülkelere öğrenci gönderilmesine önem verilmelidir. Bu uygulamaya bilhassa Suudi Arabistan, İran, Pakistan, Afganistan gibi ülkelere başlayarak, gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelere yaymalı, öğrenciler aracılığı ile kültür alışverişine imkân sağlanmalıdır. Özellikle bazı Türk Cumhuriyetleriyle devam ettirilmekte olan bu uygulama, ilahiyat birikimimizin tanıtılmasına katkı sağlamakta ve sağlamaya devam edecek gibi görünmektedir. Ancak bu sürece etkin bir şekilde hocaların hala dâhil edilmemesi büyük bir eksiklik olarak durmaktadır.

İlahiyat fakülteleri günümüzde bayan öğrencilerin yoğun olarak öğrenim gördüğü kurumlara dönüşmüş, adeta kız fakülteleri haline gelmiştir. Özellikle taşra kökenli ailelerin bu fakülteler aracılığı ile kız çocuklarını yüksek öğrenime yönlendirmeleri sevindirici bir gelişmedir. Bununla birlikte imamlık, müezzinlik vb. daha çok erkeklerin yapmaları uygun olan din hizmetleri düşünüldüğünde, şimdiki mevcut durumun ileride bazı sıkıntılara yol açabileceğini söylemek kehanet değildir. YÖK'ün ilahiyat fakültelerine alınacak öğrencilerin sayısında bir oranlamaya gitmesi daha sağlıklı görünmektedir.

İslam'ın öğrenmeyi hayat boyu devam eden bir süreç olarak tanımlaması sebebiyle, İlahiyat fakültelerinden mezun olan eski öğrencileri de, öğrenenler kategorisine dahil etmek yanlış değildir. Geleceği esas aldığımız bağlamda, ilahiyat mezunlarının toplum içinde yeterince aktif rol aldıklarını

söylemek maalesef pek mümkün değildir. Bunun altında yatan sebeplerin başında, bilhassa demokratik işleyişin sıkıntıya düştüğü dönemlerde, sosyal sorunların hemen hemen hepsinin arkasında bir din adamı ya da din anlayışı aramanın geldiğini söyleyebiliriz. Bu türden gerekçelerle birçok din hizmetlisi sıkıntılar çekmiş, soruşturma ya da kovuşturmalara uğrayabilmiştir. Yaşanan acı tecrübeler din hizmeti verenlerin kendilerini kabuklarına çekilmeye yönlendirmiş, toplumda yaşanan birçok olaya karşı pasif tavır sergilemelerine yol açabilmiştir. Din alanında hizmet veren personelin halkla irtibat halinde olmasının teşvik edilmesi, modernizmin; “toplumdan soyutlanma ve yalnız yaşama olarak” algılandığı günümüzde, ihtiyacı olanların sosyalleşmesine katkıda bulunabilir. İlahiyat eğitimi almış yeterli elemanların birikimlerini, çevresinde bulunan insanlara aktarması, toplumun entelektüel seviyesini artırması bakımından da büyük bir kazanım olarak değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber’in hayatında örnek alınacak en önemli hususlardan birisi, onun sosyal kişiliğidir. Yalnızlığını internet ortamlarında gidermeye çalışan günümüz insanından, ilahiyat mezunlarının dinleyeceği veya ilahiyat mezunlarının onlara anlatacağı şüphesiz hala çok şey vardır.

Ülkemizde ilahiyat fakülteleri yıllardır hizmet vermesine rağmen özellikle toplumun eğitilmiş kesimde yeterli düzeyde dinî birikimin bulunmadığına şahit olunabilmektedir. Çevreye bakıldığında, orta öğretimde verilen din öğretiminin aslında yeterli olmadığını görmek hiç de zor değildir. Bu gerçeğin tespitinde, ilahiyatçı öğretmenlerin payı olduğu kadar, programın ve verilen öğretimin yetersizliğinin katkısı bulunmaktadır. Halkının % 99’unun Müslüman olduğu ülke insanının çocukları, eğitim hayatı boyunca bir defa bile camiye göremeden mezun olabilmektedir. Bu eksikliği giderebilmek için öncelikle orta öğretimde din derslerin “din öğretimi” ve “din eğitimi” dersleri olarak kapsamının genişletilmesi, “eğitim” kısmının isteğe bağlı olarak daha yaygın hale getirilmesi, “öğretim” kısmının içeriğinin zenginleştirilmesi faydalı olacaktır. Din eğitimi dersleri kapsamında öğrenciler yılda birkaç defa öğretmenleri ile birlikte camide uygulamalı eğitim alabilmelidir. Bu zenginlikteki programın yüksek öğretim kurumlarının tamamında, belki de seçmeli din öğretimi dersi olarak, Beden Eğitimi, Güzel Sanatlar ve İnkılâp Tarihi dersleri gibi okutulması faydalı olabilir. Böylece dini bilmeyen aydının çıkmayacağı ve “aşırı”larla dolu dindar tiplerine rastlanmayacağı ümit edilebilir.

Sonuç ve Öneriler

İlahiyat fakülteleri, İslam dünyasında neredeyse tek örneğinin Türkiye’de bulunduğu, asırları aşan bir tecrübenin eseri olarak şekillenmiş ve ülkenin en temel değeri olan dinin eğitiminin verildiği kurumlar durumundadır. Sahip olduğu mezhepler üstü din anlayışı sayesinde, siyaset ve sosyal baskıdan uzak yapısıyla, ülkemizin yumuşak karnı sayılabilecek, farklı din anlayışlarından kaynaklanan sorunların çözümüne önemli katkılar sunabilir. Programlarının bilimsel bakış açısıyla yenilenebilir biçimde düzenlenmesi, hem bu gün, hem de gelecekte var oluşunu temin edecektir.

İlahiyat fakülteleri geldikleri seviyeyi korumak ve daha ileri gidebilmek için bilimsel bakış açısından taviz vermemeli, gelenekçi olmadan, gelenekten kopmamalı ve geçmişin sorunları ile değil bu günün problemleri ile uğraşmalıdır. Düşünceye öncelik vererek sebepler üzerinde derinleşmeli, sonuçlar hakkında öngörüler üretmeli, doğru bilginin insanlığın ortak malı olduğunu ve hakikat bilgisinin kimsenin tekelinde olmadığını işlemelidir. Öğreten ve öğrenen kesimleriyle beşerî alanda çalıştığını, bu alana mezhepçilik ve siyaset gibi sorun üreten bakış açılarının girmesi durumunda, geleceğinin tehlikeye gireceğini hatırlamalıdır. İnsanlıkla başlayıp, o var oldukça varlığını sürdüreceğiz olan din ihtiyacına en sağlıklı bilgi desteğini ilahiyatlar sağlamalıdır.

Küresel barışa ihtiyaç duyulan günümüzde, bize en fazla katkı sağlayacak olan ilke ve olgular dinde yer almaktadır. Özü itibarıyla neredeyse hemen hemen bütün dinler barışın yaygınlaşmasından yanadır. Mesela İslam'ın birinci önceliği, insanların can emniyetini temin etmektir. Dinler söz konusu olduğunda bir de din mensupları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu gerçek bizi, dinleri doğru anlamak ile mensuplarını doğru eğitmek gibi bir sonuca götürmektedir. Türkiye açısından, bütün dinlerle birlikte, İslam'ın en doğru öğrenildiği kurumlar bugün ve gelecekte İlahiyat Fakülteleri olmak zorundadır.

Kaynaklar

Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi - Medrese Programları, İcazetnâmeler, İslahat Hareketleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 1983.

Başgil, Ali Fuad, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yayınları, İstanbul 2007.

Evkuran, Mehmet, *Sosyal Bilimler Mantiğı ve Kelâm*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.

Güngör, Erol, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 1991.

Korkmaz, Sıddık, *Tarihin Tahrihi İbn Sebe Meselesi*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.

Onat, Hasan, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2003.